

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

KALÓ JÓZSEF

SZOMBATHELYI FERENC MEMORANDUMA

Szombathelyi Ferenc személyét és vezérkarfőnöki működését napjainkban is számos ellentmondás kíséri, ezért indokolt ennek alapos, politikamentes, szakmai módszerekkel történő feltárása. Az eddig is közismert volt, hogy Szombathelyi Ferenc a Honvéd Vezérkar Főnökévé történt kinevezését egy memorandumának köszönhette, melyben Magyarország második világháborús részvételének csökkentése mellett érvelt, s a háborúnak Magyarország szempontjából kétséges kimenetelére hívta fel a figyelmet. E memorandum megegyezett a kormányzó, Horthy Miklós felfogásával, s döntően ez vezetett Szombathelyi kinevezéséhez.

Jelen tanulmányunkban azt kívánjuk bizonyítani, hogy ez a memorandum azonos Szombathelyinek egy 1941 augusztusában László Dezsőhöz¹ intézett levelével. A levél keletkezési körülményeinek pontosabb megvilágítására és a Szombathelyi kinevezéséhez vezető események elemzésére egy következő tanulmányban vállalkozunk.

A levél keletkezésének megértéséhez először a László–Szombathelyi viszonyt kell ismernünk. László Dezső egyik háború utáni vallomásában azt írja, hogy Szombathelyivel személyes jó kapcsolata még abból az időből eredt, amikor együtt szolgáltak a HM VI.-1. osztályban.² „Mindenkor kitüntetett megszólításával, levelével és azzal, hogy aktuális problémákról beszélt velem. Harctéri alkalmazása alatt is³ levelezésben álltunk.”⁴ Hogy a levelezést 1941-ben mi indította el, arról így vall László: „Szombathelyi vezérezredes⁵ úr egy levélben közölte, mint a leváltásra kerülő Kárpát-csoport parancsnoka⁶ a nézetét arra vonatkozólag, hogy ez a háború nem a mi háborúnk, hanem a németeké.”⁷

A levelezésről Paravichini Jenő⁸, az egyik (valószínűleg e tárgyban a legelső) levél kézbesítője is tudósít minket. A levelet augusztus 10-én ő vitte volna futárrepülővel,

¹ Vitéz László Dezső vezérezredes (1893–1949), 1941. március 1. és 1941. november 1. között a Honvéd Vezérkar Főnökének hadművelleti csoportfőnöke volt.

² Szombathelyi 1923 és 1926 között alezredesi rendfokozattal, László pedig 1925 és 1929 között őrnagyi rendfokozattal szolgált a fenti osztály beosztottjaként.

³ Azaz 1941 nyarán, amikor Szombathelyi a Kárpát-csoport parancsnoka volt.

⁴ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) V-117743.: László Dezső 1946. január 5-én írt önéletrajza, 15. o.

⁵ Ekkor még altábornagy, egészen 1941. nov. 1-ig. *Honvédségi Közlöny*, 1941. október 28.

⁶ László leírásából kiderül, hogy a leváltás az alakulatok felváltásaként értendő, azaz amikor megszületett az arra vonatkozó elhatározás, hogy a Kárpát-csoportot és a Gyorshadtestet más alakulatokkal váltják fel. ÁBTL V-117743.

⁷ ÁBTL V-117743.: László Dezső 1946. január 8-i kihallgatása.

⁸ Paravichini Jenő tüzér főhadnagy 1941. augusztus 1-jétől szeptember 4-ig volt Szombathelyi személyi segédtszjtje. Előtte 1939. október 1. és 1941. augusztus 1. között Lieszkovszky Pál volt a VIII. hadtest parancsnokának személyi segédtszjtje, 1941. május 1-jétől őrnagyi rendfokozattal. HM Központi Irattár 59.388.

személyes, kézről kézbe átadásra Lászlónak, azonban (Paravichini számára szerencsés fordulatként⁹) Szombathelyi az utolsó pillanatban úgy határozott, hogy még egyéb kezdeményeket is magával kell vinnie, ezért csak másnap repül. A levélről magáról – melyet a tábornok vele elolvastatott – azt írja, hogy az 8 oldal terjedelmű volt, s az első részében Szombathelyi „igen ragyogó logikával fejtegette, hogy ez még nem a mi háborúnk és tartsátok szárazon a puskaport, ne csepegtessétek el a honvédséget, a második részében briliáns következtetéssel leírta (...): A németek el fogják a háborút veszteni.”¹⁰

László szerint tehát a levelezést a háborúban való magyar részvétel mértékének tárgyában Szombathelyi kezdeményezte. Mi készíthette erre a lépésre? Szombathelyi ismerte Lászlónak Werthre¹¹ gyakorolt befolyását¹², s így rajta keresztül eljuthatott Werthez, esetleg másokhoz is. Meg kívánta ragadni az alkalmat, hogy felhívja a katonai vezetés figyelmét arra, hogy az erők megőrzésére kellene törekedni.¹³

László így folytatja a Szombathelyivel való levelezéséről szóló beszámolót: „Amikor ezt a levelet megkaptam,¹⁴ írásban is válaszoltam és kifejezésre juttattam, hogy a háborúba való lépés a politika elhatározása volt és mi katonák a kapott utasítás alapján járunk el, s különösen én, mint hadműveleti osztályvezető Werth vezérezedestől kapott parancsok szerint. E levélváltást Werth vezérezedes úrnak jelentettem is és neki az volt a nézete, hogy mi katonák és ő magára vonatkoztatva is, mint vezérkarfőnök, nem tehet mást, mint a kormánytól kapott utasítások alapján a katonai vonalon a háborút úgy vezetni, hogy ez mielőbb győzedelmesen befejeződjék. Werth vezérezedes és minden katonára azt a nézetet vallotta, hogy ha már háborúba sodródott, vagy háborúba lépett az ország és ezt a háborút hivatalosan szövetséges háborúnak minősítették, akkor a katonák csakis a tiszta katonai törvények szerint járhatnak el. Fél megoldások a katonák számára nincsenek. Ha jól emlékszem, ezt levelemben Szombathelyi vezérezedes úrnak kifejezésre is jutattam.”¹⁵

Lukács Béla¹⁶ a következőképpen foglalta össze László válaszlevelét: „(...) Lényege kb. az volt, hogy nem szabad megvárunk, amíg a németek kérnek tőlünk katonai támo-

⁹ Ez a repülőgép ugyanis, fedélzetén Tanos Béla vezérkari ezredessel és kíséretével, a Kárpátokban még aznap lezuhant. Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) VKF 1941 1. oszt. 6039/eln. Így pontosítható a levél születésének időpontja.

¹⁰ HL Tanulmánygyűjtemény (TGY) 3150. Paravichini Jenő levele a Kárpát-csoporttal kapcsolatos emlékeiről. 1973. augusztus 24.

¹¹ Werth Henrik vezérezedes (1881–1952), 1938. szeptember 29. és 1941. szeptember 4. között a Honvéd Vezérkar Főnöke.

¹² Szombathelyi háború utáni kihallgatásai és vallomásai során egyértelműen németbarátnak nevezte Lászlót – akárcsak Werthet és Bartha Károly honvédelmi minisztert –, s azt is kijelentette, hogy Werth e tekintetben elsősorban Lászlóra támaszkodott. László későbbi felváltásának okát is németbarátságával indokolta. ÁBTLL V-101594.: Jegyzőkönyv Szombathelyi volt vezérkari főnök kihallgatásáról, 1945. október 23., Budapest Főváros Levéltára (BFL) 293/1946 X., Szálasi Ferenc népbírószági pere, 7. doboz, Szombathelyi Ferenc feljegyzései 7124.

¹³ Az erők megőrzésére törekedett már a Győrshadtestnek a közvetlen parancsnoksága alól való kiválása idején is, amikor mind Sáska, mind László előtt hangot adott ama félelmének, hogy a németek nem felszerelésének megfelelő feladatokra fogják alkalmazni ezt „az egyedüli, nagyon drágán felállított korszerű seregtestünket”. HL M. kir. Győrshadtest, Kárpát-csoport 1. doboz l/1.

¹⁴ Tehát valószínűleg a Paravichini által vitt levélről van szó, legkésőbb augusztus közepén.

¹⁵ ÁBTLL V-117743.: László Dezső 1946. január 8-i kihallgatása

¹⁶ Lukács Béla 1940 és 1944 között a vezérkar főnökei (előbb Werth Henrik majd Szombathelyi) megbízásából a második világháború történetének megírásával foglalkozott, így számos hivatalos iratot megkapott és a

gatást, hanem önként kell adnunk, amennyit tudunk, mert akkor szívesebben fognak később segíteni, annál is inkább, mert Románia vetekszik velünk.”¹⁷

Szombathelyi László levelének elolvasása után felismerhette, hogy a katonai vezetés nem az erők megőrzésére, hanem újabb, még nagyobb erők kiejánlására törekszik, így remélve előnyt szerezni a csatlósok között folyó versenyben. Ekkor határozhatta el,¹⁸ hogy komolyabb, nagyobb terjedelmű, tényekkel és érvekkel alátámasztott memorandumot készít László (s rajta keresztül a katonai vezetés) számára.

Szombathelyit 1941. szeptember elején¹⁹ felrendelték Budapestre jelentéstételre. Mivel ennek körülményei meglehetősen homályosak, s a források is némileg ellentmondanak egymásnak, csak feltételezésekre hagyatkozhatunk felrendelésének pontos okát illetően. Ekkor már nála volt a Lászlónak szánt elkészült memorandum, de nem annak bemutatása céljából érkezett, amint arról Lieszkovszky beszámol: Horthy „többek közt rátért Werth Henrik vkf. személyére, de a leváltásáról nem tett említést. Majd a német-magyar viszonyról a harctéren érdeklődött a kormányzó, majd arról, hogy Szombathelyinek mi a véleménye a németekről. Szóbeli véleménye elmondása után megemlítette, hogy bár nem ilyen célra, de elkészített egy feljegyzést, melyet Keresztes-Fischer Lajos főhadsegéd úrnak kívánságra át tud nyújtani.”²⁰ Figyelemre méltóak ebből a szempontból magának Szombathelyinek a saját kinevezése körülményeivel kapcsolatosan használt kifejezései is [kiemelés tőlem – K. J.]: „Lehet, hogy ezen felfogásom következtében lettem a kormányzó részéről (...) a vezérkar főnökségének elvállalására felszólítva.”²¹ „Valószínűleg ezen felfogásom eredményeképpen bízott meg a kormányzó úr a vezérkar főnökségével (...)”²² Paravichini beszámolója szerint Szombathelyi elutazása előtt már számított vezérkarfőnöki kinevezésére,²³ ez azonban talán csak látszólagos ellentmondás. Valószínűsíthető, hogy felrendelése nem csak egy általános helyzetértájkoztató megtartá-

vezérkar főnökeivel szoros személyes kapcsolatban állott. Ennek következtében „hivatalos koronatanúnak” tekintendő, bár visszaemlékezésében számos pontatlanságot találhatunk. HL TGY 3879. *Lukács Béla*: Életem története.

¹⁷ Szombathelyi perének 1946. márc. 28-i tárgyalási napján tett tanúvallomásából. ÁBTL V-101594/1.

¹⁸ Feltehetően valamikor augusztus közepén-végén.

¹⁹ A felrendelés pontos időpontja nem ismert, szeptember 1-je és szeptember 4-e között kerülhetett rá sor, hiszen Szombathelyi augusztus 31-én még útban volt a 17. német hadsereg parancsnokságától a Kárpát-csoport parancsnokságára, Kirovográdból Proszkurovba. Szeptember 4-én pedig már megtörtént kinevezése.

²⁰ Szombathelyi többször is megerősítette, hogy a memorandumot Keresztes-Fischer Lajosnak nyújtotta át. Egy ismeretlen dátumú kihallgatása során (HL HM Békeelőkészítő, 3. doboz, A/II./1.) a vádirathoz írt észrevételeiben (ÁBTL V-101594/1.), valamint a HM Kat. Pol. számára írt feljegyzéseiben (BFL 293/1946 X., Szálasi Ferenc népbíróági pere, 7. doboz, Szombathelyi Ferenc feljegyzései 7124.) és 1945. október 23-i kihallgatási jegyzőkönyvében ugyan Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter szerepel, ez azonban feltételezhetően csak elszólás vagy elírás (ÁBTL: V-101594.). Szombathelyin kívül Lakatos nevezi meg egyértelműen úgy a főhadsegédet, mint akinek kulcsszerepe volt Werth lemondásában és Szombathelyi kinevezésében. *Lakatos Géza*: Ahogyan én láttam. Budapest, 1992. 53–54. o. Lieszkovszky visszaemlékezését l. HL TGY 2833. Lieszkovszky Pál huszárezredes visszaemlékezése.

²¹ BFL 293/1946 X., Szálasi Ferenc népbíróági pere, 7. doboz, Szombathelyi Ferenc feljegyzései 7124.

²² *Gosztonyi Péter*: Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése 1945. Budapest. 1990. 22. o.

²³ Egyenesen halálos ítéletnek nevezte azt! S hogy ez esetleg nem Paravichini utólagos, költői kitalációja, azt bizonyíthatja az is, hogy 1943 augusztusában ugyanilyen értelmű kijelentést tett Szombathelyi Bajcsy-Zsilinszky előtt is. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (OSzK Kt.): Bajcsy-Zsilinszky Endre irathagyatéka, 28/9.

sa érdekében történt, hanem a kormányzó valamilyen szinten már informálva volt Szombathelyi Werthétől merőben eltérő nézeteiről, s azokról kívánt személyesen is megbizonyosodni.

Szombathelyi tehát átnyújtotta a László számára írt memorandumát, s Lieszkovszky szerint „*ezzel a kihallgatás véget ért. Ebéd után a kormányzó ismét hívatta. Ekkor látta, hogy kéziratában több rész pirossal volt áthúzva. Valószínűleg azok a részek, amelyek nem magasztalták a németeket. A kormányzó megkérdezte, hogy nem fogadná-e el a Vezérkar Főnökséget? Szombathelyi igent mondott.*”²⁴

Szombathelyi bizonytalanságot sugárzó megfogalmazásainak véleményünk szerint lehet még egy magyarázata. Ezekkel a kifejezésekkel arra is utalhatott, hogy Horthy nem mindenben értett egyet az ő felfogásával, s erre Lieszkovszky is céloz – mint fentebb láthattuk –, amikor azt írja, hogy a kormányzó aláhúzta a memorandumban a németeket nem magasztaló részeket. Érdemes tehát arra is kitérnünk, hogy mi lehetett magának Horthynak a felfogása ebben az időszakban a háborút illetően. 1941 áprilisában Horthy egyetértett a Szovjetunió ellen tervezett háború gondolatával, azt egyenesen „*az emberiség legfontosabb munkájának*” nevezte, s az volt a meggyőződése, hogy a német haderő néhány hét alatt kivívhatja a győzelmet. E háború megvívása közben nem kell tartani Angliától vagy Amerikától, mert azok „*partraszállása a kontinensen elképzelhetetlen,*” elegendő, ha az Anglia elleni harc repülőgépekkel és tengeralattjárókkal folyik tovább. Ugyanakkor óvott egy Anglia ellen megindítandó partraszállástól, mert az „*ezer veszéllyel járna, és még ha tökéletesen sikerülne is, nem hozna döntést, mert a háború tovább folya Kanadából, illetve Washingtonból irányítva, a hatalmas haditengerészetre támaszkodva.*” Ezért a Szovjetunióra kell koncentrálni, mert ha annak „*kimeríthetetlenül gazdag természeti kincsei német kézben lennének, a végtelenségig ki lehetne tartani.*”²⁵ Kérdés, hogy ezek a gondolatok Horthy (illetve katonai tanácsadói) önálló gondolatai voltak-e, vagy pedig Hitler és a német hadvezetés Szovjetunió elleni terveinek és elképzeléseinek ismeretében, azok szellemében fogalmazódtak meg. Hogy Horthy a német győzelembe vetett hitét nem csak a Hitlernek való hízeltés okán hangoztatta, azt Barcza György visszaemlékezése is bizonyítja, aki egy Horthyval 1941 májusában folytatott négy szemközti beszélgetés során azt a benyomást szerezte, hogy a kormányzó teljesen a

²⁴ A fenti epizód szöveg ellentétben áll a Kádár Gyula visszaemlékezésében szereplő közismert történettel, mely szerint Szombathelyit Horthy István ajánlotta apjának (*Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronköhidáig.* Budapest. 1978. 424–425. o.). Kádár visszaemlékezésében számos pontatlanságot fedezhetünk fel, többek között azt, hogy Szombathelyi kassai hadtestparancsnokként fogadta Horthy Istvánt, aki neki apja és Werth nézeteltéréseiről beszélt, mondván hogy Werth „*a totális mozgósítás mellett kardosodik és az egész magyar hadsereg bevetését szorgalmazza.*” Amennyiben a fenti ellentétet Werth augusztusi memoranduma alapján értjük, akkor nem férnek bele az események az időrendbe, hiszen Bárdossy leveléből tudjuk, hogy neki Werth a memorandumot augusztus 19-én küldte meg, de Szombathelyi abban az időpontban már nem volt kassai hadtestparancsnok. (Ezt a beosztást Lakatos Géza vette át augusztus 6-án, I. HL VKF 1941 I. oszt. 5941/eln.). Persze feltételezhetjük, hogy más körülmények között sor kerülhetett a Horthy István – Szombathelyi találkozóra, akkor viszont érthetetlenek Szombathelyi bizonytalan megfogalmazásai kinevezésének körülményeit illetően, valamint az is, hogy sem a háború alatt, sem a háború után nem hivatkozott senki más előtt erre a találkozóra, csak Kádár Gyula előtt. Az általunk feldolgozott források alapján ugyanis azt mondhatjuk, hogy Szombathelyi erről a vacsoráról sehol sem írt, nem tett ilyen vallomást, és nem tud róla sem Lieszkovszky Pál, sem Paravichini Jenő, sem László Dezső, sem Lukács Béla, hogy csak a helyzetüknél fogva leginkább informált személyeket említsük.

²⁵ *Szinai Miklós – Szűcs László: Horthy Miklós titkos iratai.* Budapest, 1965. 297–299. o.

német sikerek bővületében él. S bár Horthy akkor többször is kifejezésre juttatta angolbarátságát, mégis érezte a velük szembeni keserűségét, mely szerint az angolok sohasem törődtek velünk, s minden visszaszerzett területet egyedül a németeknek köszönhetünk. Azt is kifejtette, hogy „*ő ugyan nem szereti a németeket, sohase szerette, mindig angolbarát volt, de hiába, a németek erősek, katonák, értik a háború mesterségét, míg az angolok nem azok, egyik katonai blamázs a másik után éri őket, a mi helyzetünk az erősek, a győzők mellett van, azok mellett, akik Európában uralkodni fognak, ezek pedig a németek. (...) Nem szereti az erőszakos, brutális németeket, de hiába, ők győznek, és az ország érdeke az, hogy melléjük állva ott kitartsunk.*”²⁶ Ezt a győzelmet azonban Hitlernek kifejtett gondolatai szellemében úgy érthette, hogy a németek az európai kontinensen győznek, esetleg Angliát is sikerül elfoglalniuk, de magát az angol világbirodalmat és az Egyesült Államokat nem fogják tudni döntően megverni, a Szovjetunióban megszerzett nyersanyagokat és a kontinensen elért győzelmeket is csak Anglia és Amerika távoltartására és a velük szembeni kitartásra lehet felhasználni. És Szombathelyi kinevezésének szempontjából ez a momentum bizonyul döntőnek, azaz hogy Horthy és Szombathelyi felfogása ebben a kérdésben bizonyosan megegyezett, ahogyan arra a tábornok több alkalommal is hivatkozott: „*A kormányzó különben a nézetemet a háborúra vonatkozólag teljesen osztotta és folyton azt hangoztatta, hogy a tengeri hatalmak legyőzhetetlenek.*”²⁷ „*A kormányzó úr, mint volt tengerész a maritim hatalmakat legyőzhetetlenek tartotta.*”²⁸ „*A kormányzó úrnak a felfogása kb. egyezett az enyémmel. Az én nézetem és a kormányzó úré az volt, hogy az amerikaiakat nem lehet megverni. A kormányzó véleményei azonban meglehetősen változóak voltak.*”²⁹ Tehát ha Horthy 1941 nyarán még nem is volt olyan mértékig meggyőződve a Szovjetunió elleni döntő német győzelem kilátástalanságát illetően, mint Szombathelyi, feltétlenül egyet kellett értenünk a tengeri hatalmak legyőzhetetlenségének doktrínájában, és a magyar erők megőrzésének szükségességében.³⁰ Azt hiszem így oldható fel az az ellentmondás, amely Szombathelyi saját kinevezésére vonatkozó bizonytalan kifejezései és Lieszkovszky fenti utalása, valamint a tábornok azon kijelentése között fennáll, mely szerint Keresztes-Fischer Lajos a memorandummal kapcsolatban úgy nyilatkozott előtte, hogy „*a kormányzó felfogása teljesen azonos az általam lefektetett gondolatmenettel.*”³¹ Ehhez még hozzátehetjük azt, amit Lukács Béla ír visszaemlékezésében: „*a Kormányzó Úr magáévá tette a Tanulmányt teljes egészében, mert fedte az ő felfogását is. Le kell szögezmem, hogy Szombathelyi még az orosz harctéren, elindulása előtt írta Tanulmányát, anélkül, hogy ismerte volna a Kormányzó Úr felfogását. E felfogásbeli azonosság fűzte össze a két férfit a nehéz viszonyok között.*”³² Ez alapján feltehetjük, hogy Szombathelyi nyitotta fel „véglegesen”³³ a kor-

²⁶ Barcza György: *Diplomataemlékeim 1911–1945.* Budapest, 1994. II. k. 13–14. o.

²⁷ ÁBTL V-101594/1.

²⁸ Gosztonyi: i. m. 22. o.

²⁹ ÁBTL V-101594/1.

³⁰ Ez utóbbi alátámasztására újból hivatkoznék László fentebb már idézett elbeszélésére, mely szerint Horthy (és Szombathelyi) nemcsak a Gyorshadtest, hanem a Kárpát-csoport felváltását is szorgalmazta, s végső soron nem felváltani, hanem kivonni akarta a Szovjetunió ellen alkalmazott magyar erőket!

³¹ BFL 293/1946 X., Szálasi Ferenc népbíróági pere, 7. doboz, Szombathelyi Ferenc feljegyzései 7124.

³² HL TGY 3879.

mányzó szemét a döntő német győzelem kilátástalanságát illetően, s ezzel újabb alapot adott az erők megőrzésének mindkettejük által vallott politikájához.

Felmerül tehát a kérdés, hogy mit is tartalmazhatott Szombathelyi Horthynak és Keresztes-Fischernek átadott memoranduma? A memorandum tartalmáról vannak közvetett információink; Lukács Béla és Kádár Gyula is olvasta azt. Lukács így foglalja össze a lényegét: „*A német nagy nép, de fiatal nemzet, mert csak 1871 után van egységes Németország. A magyar kis nép, de nagy nemzet, mert már ezer éve egységes, sok vihart kiállott királyság. (...) Ezért nem szabad magunkat alsóbbrendű népek tekinteni a németnél, és nem szabad eltérni, hogy így bánjon velünk Hitler. A jelenlegi háború nem a mi háborúnk, ezért mindent el kell követni, hogy abba ne keveredjünk bele. Hitlernek semmit sem ajánlunk fel, Romániával nem versenyzünk (Werth említett felfogására céloz); bármit kérjenek a németek, igyekezni kell annak teljesítése elől kitérni, de ha nem lehetne, akkor azt le kell alkudni, különféle kifogásokkal, a legminimumra. Ha Hitler győzne, akkor az ő fennhatósága alatt „Völkisch Ungarn” (német népi állam) lennénk, itt lakó svábjaink és az általa betelepítendő németek vezetése alatt. A tanulmány szerint nem lehet ma megmondani, hogy mikor és hol fejeződik be a német-szovjet háború, s azt sem, hogy melyik lesz a győztes (...). Szombathelyi szerint mind a két fél ki fog merülni, szívtósságuk és macacsságuk nyomán, s ez lesz az oka a háború befejezésének; akkor fog Amerika valószínűleg beavatkozni, s így nem leszünk kiszolgáltatva Hitler önkényének.*” Láthatjuk, hogy e gondolatok közül számos megtalálható a Lászlóhoz írt levelében. Kádár szerint a memorandumban Szombathelyi azt fejtegette, hogy a németek igen súlyos helyzetbe kerülnek, mert lebecsülik a szovjet erőket és a szovjet térség jelentőségét. Blitzkrieg-ről szó sem lehet, a háború éveig fog tartani, kimenetele bizonytalan, de a teljes német győzelem valószínűtlen. Ebben a nagyhatalmak között folyó háborúban – amelyből eleve jobb lett volna kimaradni – Magyarországnak kímélnie kell az erejét a háború végére, mert fennáll a lehetősége, hogy még a háború alatt vagy azután „*a mi kis háborúnkat is meg kell majd vívni szomszédainkkal. (...) Lényegében az előbbieket voltak benne, kiegészítve a honvédség kiképzési és felszerelési hiányosságainak fejtegetéseivel.*”³⁴

Megítélésünk szerint ez a memorandum nem lehet azonos „*A maritim hatalmak hadviselése*” vagy „*A maritim államok hadviselése*” címen emlegetett tanulmánnyal, ahogyan azt pl. Györkei Jenő megállapítja.³⁵ Egy ilyen címet viselő iratra hivatkozik Király Béla,³⁶ az ő visszaemlékezéséből azonban világosan látható, hogy annak a bizonyos füzetnek a kiadási éve 1942 volt, ráadásul a magyar 2. hadsereg arcvonalban hagyását javasolta, tehát semmiképpen sem lehetett Szombathelyi 1941-ben készült memoranduma. A Szombathelyi-per anyagában sem találkoztunk ilyen címet viselő irattal. Szombathelyi védője, dr. Kardos János fellebbezési indoklásában Szombathelyi kinevezésével kapcsolatban a következő mondat szerepel: „*1941. szeptember hó 5. napján van keltezve az a*

³³ Hogy ez a meggyőzés mennyire volt teljes vagy végeleges, az kérdéses. Mint láhattuk, Szombathelyi hivatkozott Horthy változó véleményeire, s Ujszászy szerint a kormányzó 1941 szeptemberi németországi látogatása során büszkén tetszelegett a kommunizmus elleni harc első lovagja szerepében, s a látogatásból visszatérve derülatoan nyilatkozott az orosz helyzetről, mert megcsalott a német főhadiszállás tájékoztatása által. ÁBTL A-414/5.

³⁴ Kádár: i. m. 424–425. o.

³⁵ Györkei Jenő: Idegen bírák előtt. Budapest, 2002. 17–18. o.

³⁶ Uo. 196–197. o.

helyzetmegítélést tartalmazó levele, amelyet a vezérkar hadművelleti osztályának a főnökségéhez intézett³⁷ és amely iratot később más illetékesekhez, sőt magához a kormányzóhoz is eljuttatott. Ennek a becsatolt, és az azonosság tekintetében Lukács Béla, valamint Suhay Imre tanúk által is igazolt iratnak a tartalmára hangsúlyozottan hivatkozom, mert az ebben a memorandumban körvonalazott elvek határozták meg Szombathelyi Ferenc egész további magatartását.”³⁸ A védőügyvéd a perben szereplő iratokról pontos kimutatást készített „A becsatolandó, illetőleg a becsatolt és felolvasni kért iratok jegyzéke” címmel, s ebben a kimutatásban „Helyzetmegítés 1941. szept. 5-én (Levél egy igen magas beosztású, rajongóan németbarát tábornokhoz)” című iratot sorol fel Szombathelyi kinevezésével kapcsolatosan. Ez a levél nem szerepel a Szombathelyi-pernek az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található anyagai között, azonban megtalálható a Szálasi-per anyagában, ugyanilyen címmel: „Helyzetmegítés 1941. IX/5-én;” s a Kardos-hagyatékban fennmaradt iratok között is szerepel („Levél László Dezső tábornokhoz, ki annak idején a magyar vk. hadművelleti csoportjának vezetője volt. A levél a háború esélyeivel és Magyarország szerepével foglalkozik. Az e levélben kifejtetteket Szombathelyi a kormányzónak is tudomására adta egy emlékiratban, s ennek alapján nyerte el a vk. főnöki és a főparancsnoki kinevezését. A levél kelte 1941. IX. 5.”). De hivatkozhatunk még a Budapesti Népbíróság 1946. március 29-i tárgyalási jegyzőkönyvére, melyben a védő – többek között – a „Helyzetkép 1941. IX. hóban” című irat ismertetését kérte a bíróságtól. Sem ezen utóbbi iratok között, sem a Kardos készítette kimutatásokban nem szerepel a Király Béla által megnevezett memorandum. Ráadásul Szombathelyi 1943 nyarán Bajcsy-Zsilinszky Endrével folytatott beszélgetésekor ugyanazt a Lászlóhoz írt levelet³⁹ nyújtotta át a kiszegza politikusnak, mellyel magyar gondolkodását kívánta bizonyítani. Mindezek alapján tehát nem csak azt jelenthetjük ki, hogy Szombathelyi 1941-ben készült memoranduma nem azonos „A maritim hatalmak hadviselése” cíművel, hanem azt is, hogy ez a Lászlóhoz írt levél képezte Szombathelyi memorandumát, s nem csak annak mintegy kísérőleveleként funkcionált.

A Kardos-hagyatékban található példány egy nagyobb terjedelmű munkából származik. Erre utal, hogy a levél egy „Bevezetés” címet viselő fejezetben található, mely a levélen kívül annak keletkezési körülményeire vonatkozó leírást is tartalmaz. Ezt egy „I. rész” című fejezet követi, melyben – alcíme alapján – a Kárpát-csoport felváltásáról, a Gyorshadtest hazatéréséről és megszálló seregtettek kiküldetéséről olvashatnánk, azonban az irat a 2 oldal után egy mondat közepénél megszakad. Véleményünk szerint ezt a példányt Lukács Béla háború alatt írt munkájából emelték ki, ahogy arról maga a szerző tájékoztat minket visszaemlékezésében: „1944. április közepén, egy nap reggelén még hét óra előtt, Szombathelyi parancsörtszjtje jött a lakásomra és jelentette, hogy Szombathelyi kér, hogy azonnal menjek fel hozzá s vigyem magammal mindazt, amit addig írtam a háborús eseményekről, valamint a nálam levő okmányokat is. (...) Szombathelyi, mikor a szobájába léptem azzal fogadott, hogy »seggbe rúgtak;« a német követ azt közöl-

³⁷ Helyesen: a vezérkar hadművelleti csoportfőnökéhez.

³⁸ ÁBTL V-101594/1.

³⁹ Bajcsy-Zsilinszky Endre válaszlevelében egész mondatokat idéz Szombathelyi átadott írásából, ebből pontosan azonosítható, hogy a Lászlóhoz írt leveléről van szó. L.: OSZK Kt. Bajcsy-Zsilinszky Endre irathagyatéka, 28/109. Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Szombathelyi Ferenchez, 1943. szeptember 1.

te Sztójayval, hogy többet nem akarják őt látni, mint vezérkari főnököt. (...) Szombathelyi nagyon le volt törve s azt mondta, hogy a németek »a falnak fogják állítani« (agyonlövők), mert Kállay gyáva módon megszökött (...) s így mindent öreá fognak háritani a németek. Az volt a szándéka Szombathelyinek, hogy az általam szerkesztett, 300 oldal terjedelmű eseményleírást megtartja magának. Én ezt helytelenítettem s azt javasoltam, hogy az egészet, mellékleteivel együtt égessük el mindjárt a szoba kályhájában, amit nem akart megtenni. Beigazoltam, hogy a »Tanulmány«-a (...) vörös posztó lenne a németek számára, a »Legfelsőbb honvédelmi tanácsban« tartott németellenes beszédei, valamint a leírásom sok részlete, amelyek bár objektíve vannak írva, de a németekre sértőek. Szamolnia kell azzal, hogy a németek házkutatást fognak tartani (ez be is következett) s kezükbe kerül az én leírásom, amiből úgy neki, mint azoknak, akik németellenes jelentést tettek, nagy baja származna. Hosszas mérlegelés után beleegyezett, hogy az egész leírásom elégeessük. Csak »Tanulmányától« (...) nem tudott megválni, mert az nagyon a szívéhez nőtt, bátor kiállása okából. Ezt magához vette, és parancsörtiszjének badacsonyi szőlőskertjének vincellér házában rejtette el, gondosan becsomagolva. Ennek később hasznát vette.” Ugyanis Szombathelyi népbírósági tárgyalásán így használhatta azt fel a védelem, s annak eredetiségét éppen Lukács Béla tanúvallomása erősítette meg.⁴⁰

A levelet alább – a bevezetéssel együtt – az eredeti helyesírást megtartva közöljük:

„1941. szeptemberben, honvédségünknek két hadműveleti egysége vett részt a tengelyhatalmak háborújában: a Kárpát csoport (1. hgy. dd. és 8. hv. dd.) és a Gys. hdt. (1. és 2. gk. dd., 1. lov. dd.). Mindkettő az orosz harctéren volt; előbbi mint megszálló csapat, a Proskurow, Vinniza körül s az attól D-re eső területen, utóbbi mint harcos csapat, a német déli hadseregcsoport kebelében, a Dnyeper mentén.

A honvéd vezérkarnak újonnan kinevezett főnöke 1941 szeptemberében úgy ítélte meg az általános katonai helyzetet, hogy a háború még sokáig elhúzódik, ami természetszerűleg maga után vonja majd a magyar csapatok fokozottabb háborús igénybevételét. Ezért szükségesnek tartotta kinevezésekor annak az elvi megállapítását, hogy – a korszerűséget el nem ért – honvédségünk milyen erőkiméretben milyen feltételek mellett vehet, illetve vegyen részt a háborúban.

Ezzel a kérdéssel még kinevezése előtt foglalkozott a vezérkar új főnöke; sajátos magyar adottságok alapján ítélte meg a helyzetet s abból vezette le honvédségünk háborús alkalmazására vonatkozó alapelveket. Megállapításait levélben közölte a vezérkar hadműveleti csoportfőnökével, aki a helyzetet másképp ítélte meg és ezért más elvi alapon is állott.*

A vezérkar új főnöke kinevezése után is fenntartotta az említett levélben rögzített megállapításait; azt akarta érvényre juttatni új szolgálati állásában. Ezért 1941. szept. 5-én a Kormányzó Úr Ó Főméltóságának terjesztette azt elő.

A levél, melyet fent említett fontosságára való tekintettel teljertartalomban közlünk, így szólt:

»Leveledből azt látom, hogy a németek bennünket a szlovákokkal és románokkal egy nivóra helyeznek, sőt még ez a pozíciónk sem biztos, küzdenünk kell azért is, hogy ezt a nivót fenntartsuk és hogy bennünket a németek a fent említett népekkel egyenlő elbánásban részesítsenek. Leveledből azt is látom, hogy Te a németek ezen felfogását, mintegy magától értetődőt veszed,

⁴⁰ HL TGY 3879.

* A hadműveleti csoportfőnök nézetét ismerte, mert vele még mint Kárpát csoport parancsnoka folytatott eszmecserét a szóban forgó kérdésről. (Lábjegyzet az eredetiben!)

mert állandóan ebből az alapból indulsz ki a szolgáltatások és kötelességeink teljesítése tekintetében. Az én felfogásom más. Én is a német és magyar egymásrautaltság alapján állok, de az egyenrangúság alapján is. Én ugyanis azt mondom, ha a magyarok eddigi teljesítményei – amelyet a történelem során a németek javára felmutathatunk – nem elégségesek ahhoz, hogy a románok és a tótok hűtlenségével felérjenek és ezeréves történelmünk vérontásai – amelyeket a németek érdekében folytattunk – nem elégségesek ahhoz, hogy bennünket megbecsüljenek, hanem minket csak olybá vesznek, egy olyan nemzetnek, amelynek most kellene kiérdemelni a németek hátláját, mint a tótoknak, akik most születtek és feledtetni a hűtlenséget, mint a románoknak, amelyet legutóbb elkövettek, akkor a mi sorsunk már eleve meg van pecsételve.

Ezen a helyzeten egy, vagy két hadtest többlettel nem tudunk változtatni. Akkor ennek a helyzetnek a kulcsa a németeknél van, abban az antihistorikus felfogásban, ami részükről ma megnyilvánul és ami igen nagy tévedés. Európa és Európa nemzetei nemcsak azóta vannak, amióta a nacionalszocializmus megszületett, hanem Európa ezelőtt is volt és mi is voltunk ezelőtt is, sőt, nagy nemzet voltunk, amikor a német még nem volt az, hanem csak nép. Ezen az alapon teljesen egyenrangúak vagyunk. Az államalkotáshoz nemcsak nép kell, hanem nemzetérzés, történelmi tudat is. Ez az, ami nekünk megvan és ez az ami a németeknél hiányzik. Ezért mi, bár kis nép vagyunk, de nagy nemzet. A német óriási nép, nagyszerű tulajdonságokkal, de nemzet sohasem volt, hanem most küzdi ki a nemzeti önállóságát, a nemzet-levését és a nemzet függetlenségét. Hogy mi a történelem folyamán mit teljesítettünk, arra nem akarok kitérni, csak rámutatok arra, hogy a világháborúban közel egymillió magyar ember ontotta vérét⁴¹ nagyjából német érdekekért, akkor, amidőn a szlovákok légiókkal szökdöstek át az ellenséghez, a románok pedig a másik oldalon harcoltak. És ez az egymillió ember, aki a németek ügyéért elesett, mind nem számítana? Csak az számít, ami most következik?

Mi ennek a már kiontott magyar vérnek az alapján követeljük a németektől az abszolút megértést és megkülönböztetést a románokkal és tótokkal szemben. Mi ennek a nagy áldozatnak az alapján követeljük érdekeink elismerését és nem annak a vérontásnak az alapján, ami máttól kezdve folyik, mert mi egy nemzet vagyunk, amelynek nemcsak Mája van, mint a tótoknak, hanem nagy múltra tekinthetünk vissza. Nekünk van Tegnapunk és Tegnapelőttünk is. Ez bennünket mérsékletre és méltóságra kötelez és teljesen egyenrangúvá tesz a németekkel és eleve a tótok és románok fölé helyez bennünket. Ezért hozzánk nem illő eljárás az, hogy ha a tótok öt hadosztályt adnak, akkor mi sietve hatot ígérünk be és ha a románok nyolcat, akkor mi sietve kilencet bocsátunk rendelkezésére, azért, hogy mi legyünk a jobb fiúk és az osztzkodásnál is mi kapjuk a nagyobb koncot. A mennyiségűtől eltekintve az adásnak van minőségi foka is. És ez a legjobb része a szolgáltatásnak. Ez mutatkozik most is.

Mi a legjobbat adtuk, amit csak adhattunk. Lehet, hogy mennyiségileg többet is adhattunk volna, mint amit adtunk, de minőség tekintetében úgy áll a helyzet, hogy elit csapatokat adtunk. Elit adtunk gépekben, fegyverekben és emberekben egyaránt. Meg is mutatták, hogy mit tudnak.⁴² Mi ismét aranyulatóval fizettünk, mint oly sokszor már a történelem folyamán és részvételünk határfoka olyan volt, hogy felveheti a versenyt sokkal nagyobb román erők közreműködésével is. Kétségtelen, hogy a románok nagyobb erőkkel vesznek részt ebben a háborúban, mint mi, de ők itt határozottan életerükért küzdenek,⁴³ eltekintve attól, hogy egyben történelmi országuknak, az integritásuk megvalósításáért, Bessarábiáért harcolnak. És ha a tótok nem is életerükért harcolnak, de harcolnak azért, hogy egyáltalában mint nemzet megszülethessenek. Nekünk pedig tulajdonképpen életerünk mindig a Kárpátok medencéjében volt és nem hinném azt, hogy ezen a téren kívül még egyéb életterre lenne szükségünk. Mert hiszen erőnkre legalább is jó 50 évig abból a célból lenne szükség, hogy itt, a Kárpátok medencéjében végre a magyar impériumot alapozhassuk meg.

⁴¹ A történelmi Magyarország első világháborús embervesztesége mintegy 660 000 halottat és 800 000 olyan sebesülteket tett ki, akik a háború folytatása szempontjából végleg kiestek. *Ravasz István: Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban 1914–1945.* Budapest, 2003. 242. o.

⁴² Szombathelyi itt a Kárpát-csoport és a Gyorshadtest eredményeire céloz.

⁴³ Utalás arra, hogy Magyarországnak Romániával ellentétben nem volt területi követelése a Szovjetunióval szemben.

De eltekintve a kivonult hadseregek nagyságától, a politikai fronton sem hasonlíthatjuk magunkat össze a tótokkal, vagy a románokkal, sőt még talán a németekkel se, mert ezen a téren is megelőzzük a németeket. A román politika nagyon bizonytalan irányvonalú.⁴⁴ A tótokéről pedig eddig még szó sem esett. A mi politikánk pedig már akkor keresztény és nemzeti, valamint népies volt, amikor arról a németeknél még csak egy pár merész ember álmodott. Merem mondani, hogy ezek az új politikai irányok, amelyek a németeknél olyan hatalmasan kivirágoztak, minálunk láttak napvilágot, tőlünk indultak el és ha nem is tudtuk azokat olyan nagy eredménnyel felfokozni, mint azt a németeknél láttuk, de éppen ennek a politikának a sarkalatos kérdésében, a zsidókérdésben, aránylag többet teljesítettünk, mint a németek tettek, de sajnos – mert őket akartuk utánozni – mindent ostobábban. Ők megfejték a zsidókat, lefőlőzték a vagyonukat, mi pedig agyon akarjuk ütni őket.⁴⁵

De még tovább megyek vissza. Ha a történelemben lapozgatunk, azt látjuk, hogy a mi nemzeti háborúink, vagyis felkeléseink a nemzeti vonás mellett mindig népies és szociális gondolat jegyében keletkeztek, a szociális protestantizmus jegyében születtek és mint ilyenek, sohasem fordultak szembe a német néppel, hanem csak a német császárral, a feudalizmussal és talán a katolicizmussal, úgy, hogy még a legkatolikusabb Rákóczi szabadságharca is szociális alapokon s a népieség fejlesztése, a vallásszabadság biztosítása végett folyt. Mi tehát hosszú, évezredes együttlétünk alatt a német nép ellen sohasem fordultunk, sőt barátai voltunk és ma is azok vagyunk. Mi mindig a nemzeti gondolat és népies fejlődés előharcosai voltunk.

Mi a történelem folyamán mindig a magunk lábán jártunk, még ha bukácsoltunk is. A történelemben mindig nemzet voltunk. Mi alakítottuk ki a magunk felfogását, nézeteinket és politikánkat és ezért lettünk nagy nemzet, ami a németekből csak akkor lesz, ha szintén feladják a túlzottan népies (völkisch) megoldást, mert ez alapon nemzetet alkotni nem tud és más nemzetet megtérni sem lesz képes. Ez a történelmi erőnk tesz minket nemzetet és ez tesz egyenrangúvá a németekkel, mert ahhoz hogy valamely nép államot alkosson, nem elég, hogy nagy nép legyen, hanem szükséges, hogy legyen történelmi érzete. Nem elég, hogy a Mája legyen meg, hanem a Tegnap is kell hozzá. És ha a mi Mánk nem is olyan nagy, mint amilyen a németeké, de azért van Tegnapunk, ami az övékkel teljesen felveszi a versenyt és ha a jó Isten segít minket és ha vigyázunk magunkra, lehet hogy dicső Holnapunk is lesz.

Ezt érzi a német, hogy a történelmi érzéke hiányzik. Nincs történelmi alapjuk. Ezért érzi magát minden német olyan jól a mi hazánkban, mert azt a történelmi nemzet érzületet, ami az ő teljességéhez hiányzik, mi megadjuk. Ezért olyan hű mindig a magyar államhoz, mert valami olyat kapott, amely a népi nagyságára feltette a koronát a magyar nemzet-érzés elfogadásával. Tagja egy nemzetnek, egy „corpus mysticumnak”, amely a német szemléletből mindig hiányzott. A mai német felfogásnak tisztán a Ma az alapja. Pedig, ha ezt a történelmi szemléletet és érzéket nem viszi a kormányzatába, akkor nem lesz nagy nemzet, hanem marad nagy nép és akkor Európát nem fogja újjárendezni tudni úgy, hogy az maradandó legyen, mert Európának Tegnapja is van és nemcsak Mája.

A németek közül ezt nagyon sokan belátják és megértik.

A történelmi nemzetet becsülik bennünk és ez alapon vagyunk egyenrangúak velük és állunk a tótok és a románok fölött. Ezen az alapon kell nekünk feltétlenül állanunk és ebből nem szabad engednünk. Ezt ők is meg fogják érteni, különösen ha az ember világosan, tisztán beszél velük, amit a németekkel mindig meg kell tenni. De még akkor is, ha nem értenék meg, ezen az alapon kell kitaranunk, mert éppen egy igen előkelő német úr mondta azt nekem, hogy hagyja csak, a völkisch gondolat elmúlik és az egyedül maradandó történelmi gondolat fog szükségképpen Európa rendezésénél visszatérni.

Mi más alapra, mint a történelmire, sohasem helyezkedhetünk, ez a mi drága kincsünk. Ezért nem kelhetünk versenyre a tótokkal és románokkal, ez hozzánk méltatlan lenne és megérdemelnénk, hogy a németek lenézzenek és minket az előbbi nemzetekkel egy sorba állítsanak. Mi nem vagyunk románok, akik látszatra minden kérdést megoldanak, amit és ahogyan a németek akarnak, hogy holnap hátat fordítsanak nekik, épp úgy, mint ahogy tegnap még a másik oldalon álltak.

⁴⁴ Utalás arra, hogy Románia lényegében csak 1940 nyarától igazította politikáját Németországhoz.

⁴⁵ L. a 62. lábjegyzetet!

Mi nem vagyunk tótok, akik Csehszlovákia minden konjunktúráját kihasználták és ha fordulna a kocka, holnap megint visszatérhetének kedves hazájukba, Csehszlovákiába, mint tékozló fiúk.⁴⁶

Ezen az állásponton álltam én, bárkivel is beszéltem a legutóbbi időben a német vezető emberek közül és érdekes, hogy ezt mindenki megértette, vagy meg tudtam velük értetni. Katonákról nem is szólok, akikben a történelmi felfogás már mesterségből kifolyólag eleve meg van, hanem a fiatal, politikai előkelőségekről, akik ezt nem hozták a politikai pályára magukkal, mert nekik nincs Tegnapijuk, hanem csak Májuk van.⁴⁷ Megértettem velük, hogy Európában csak egy nemzet van, akire mindig számíthatnak s ez a magyar. A magyar évszázadokon át velük szoros kapcsolatban élt, ha segítettek is a németek, mindig busásan fizetett. Így pl. a legutóbbi évszázadokra visszanezve azt látjuk, hogy Buda felszabadítását és Magyarország megtisztítását a törököktől, a magyar a világháborúban kamatos kamattal fizette vissza. Szövetségi hűségében 600.000 magyar ember életét áldozta fel. Harcban és fogságban egyaránt osztotta a német katona nehéz sorsát. Vitéz volt, hűen kitartott a német bajtárs oldalán. A német katona mindig nyugodta alhatott, ha magyar volt a szomszédja. Nem volt áruló sem a harcban, sem a fogságban, mint ahogy áruló volt a cseh és a tót, vagy a román és a szerb, akik megfelelő légió szervezetekben szöktek át a túoldalra. A magyar katona nem léphetett be semmiféle légióba. A világháború után a magyar tönkrement a németekkel együtt. Nem élvezte a békekötések előnyeit, mint ahogy azt élvezték a tótok és románok Genfben.⁴⁸

A magyarnak nincs – mint a tótoknak – minden eshetőségre egy tábornoka Londonban,⁴⁹ vagy mint a csehszlovákoknak bujdosó kormánya,⁵⁰ vagy mint a románoknak fejedelme külföldön,⁵¹ akik a túlsó oldalon az uralom átvételére várnak.

De a hűségtől eltekintve, egy nemzet sem nélkülözheti – bármily hatalmas legyen is az – hogy más ne szeresse őt. És ki szereti a németeket? Ez az a kérdés, amely igen kellemetlenül érinti és nagy zavarba hozza őket. Az északi foktól a Gibraltárig egyetlen egy ilyen nemzet sincs. Csak mi voltunk azok, csak mi szerettük őket, sőt csodáltuk őket és erre ók ma azzal válaszolnak, hogy folyton fejbe vernek bennünket, úgy itt bent nálunk (Volksbund,⁵² német iskolák,⁵³ stb.) mint kül-

⁴⁶ Szombathelyinek ez a jövőndölése – mint tudjuk – 1945-ben valóban be is következett.

⁴⁷ Szombathelyi a levél megírását közvetlenül megelőző időszakban a következő vezető német katonai és politikai személyekkel érintkezett, s így előtűk fejthette ki fent említett álláspontját (a személyek nevét a Gyorshadtest és Kárpát-csoport HL-ben található iratanyagából, valamint az 1. vkf. osztályhoz beérkező napi helyzetjelentésekből gyűjtöttük össze, mellettük a tárgyalt időszakban birtokolt rendfokozatuk és beosztásuk szerepel): Kurt Himer tábornok, 1941 márciusától 1941. augusztus elejéig a német hadseregnek a m. kir. Honvéd Vezérkar főnökéhez beosztott összekötőtörzs-parancsnoka; Karl von Roques gyalogsági tábornok, a Dél Hadseregcsoport mögöttes hadművelési területeinek parancsnoka; Hans Franck birodalmi igazságügy-miniszter, a megszállt lengyel területek főkormányzója; dr. Karl Lasch, 1941. augusztus 1. és 1942. január 6. között Galícia német kormányzója; Edwin Graf von Rothkirch und Trach lovassági tábornok; Curt Ludwig Freiherr von Ghienant lovassági tábornok, a lengyel főkormányzóság katonai parancsnoka; Carl-Heinrich von Stülpnagel gyalogsági tábornok, a német 17. hadsereg parancsnoka; Gerd von Rundstedt tábornagy, a Dél Hadseregcsoport főparancsnoka.

⁴⁸ Utalás az első világháború után létrejött Népszövetség székhelyére.

⁴⁹ Szombathelyi itt feltehetően Rudolf Viest (1890–1945) hadosztálytábornokra gondolt, aki a háború előtti Csehszlovákia egyetlen szlovák tábornoka volt. 1939 augusztusában Franciaországba emigrált, ahonnan 1940 júniusában Londonba menekült, s a Beneš-kormány nemzetvédelmi államtitkára lett. Később részt vett a szlovák nemzeti felkelésben, a németek fogságába esett, akik elhurcolták és kivégezték.

⁵⁰ Utalás a londoni csehszlovák emigráns kormánya, melynek élén 1940-től Eduárd Beneš, korábbi köztársasági elnök állt.

⁵¹ Szombathelyi feltehetően itt a fia – I. Mihály – javára 1940 szeptemberében lemondott román királyra, II. Károlyra gondolt, aki az ország elhagyására kényszerült.

⁵² Volksbund der Deutschen in Ungarn (Magyarországi Németek Népi Szövetsége). A Magyarországi Német Népművelődési Egyesületből kiszorított radikálisok, a Volksdeutsche Kameradschaft alakította meg Basch Ferenc vezetésével 1938. november 26-án. Nemzetiszocialista politikai és társadalmi szervezetként működött egészen a második világháború végéig. Célja volt a legszélesebb körűen értelmezett népcsoport-autonómia megteremtése. Saját iskolahálózat és önálló egyházszervezet, valamint különböző gazdasági és társadalmi szervezetek, önvédelmi és rendfenntartó alakulatok megszervezését követelte. Az 1940. augusztus 30-án Németor-

politikájukkal. A német barátkozás a jugoszlávokkal, amely oly csúfosan végződött,⁵⁴ a szlovákoknak az érthetetlen pártolása, mint olyan hatalomnak, amelyet most a németek mint önálló nemzetet akarnak a történelemben bevezetni ahol Szvatopluk⁵⁵ bukása óta nem szerepeltek, mely törekvés szinte nevetséges méltatlan játék oly nagy néphez, mint a németek,⁵⁶ újabban a román ünneplési hullám,⁵⁷ a nyugat-magyarországi kérdés,⁵⁸ Ligetfalu,⁵⁹ a bánáti kérdés,⁶⁰ mind egy-egy fejbeverése a magyaroknak. Ezt mi nem érdemeltük meg, de ettől eltekintve, a német érdekek ellen is van.

szággal megkötött bécsi népcsoportegyezmény következtében 1940 őszétől a magyarországi német kisebbség kizárólagos képviselője lett. L. *Tilkovszky Loránt*: Ez volt a Volksbund: A német népcsoport-politika és Magyarország: 1938–1945. Budapest, 1978.

⁵³ A Volksbund a második világháború éveiben a volt trianoni országhatáron 17 népiskolával, 3 polgári iskolával és 2 gimnáziummal rendelkezett. Az észak-erdélyi visszacsatolást követően a szász evangélikus egyház 47 népiskoláját átadta a Volksbundnak, majd 1941 nyarán a bácskai németiség iskoláit is átvehette. Az észak-erdélyi és a délvideki területgyarapodással a Volksbund 2–2 polgári iskolát, 2–2 gimnáziumot és 1–1 tanítóképzőt kapott, valamint Nagykárolyban is alapított egy polgári iskolát. Így a megnagyobbodott országhatáron (az 1941/42-es tanévben) a Volksbundnak összesen 16 középiskolája volt, melyben 146 tanár 3845 tanulóval foglalkozott. *Tilkovszky*: i. m. 207–208. o.

⁵⁴ Utalás Jugoszláviának a háromhatalmi egyezményhez való 1941. március 25-i csatlakozására, majd az azt követő államcsínyre, mely elmozdította a kormányt és az aláírást szorgalmazó régensherceget, minek következtében Hitler tervei módosítására kényszerült, s 1941 áprilisában lerohanta az országot.

⁵⁵ I. Szvatopluk morva fejedelem 870–894 között. Az ő uralkodása alatt érte el a Nagymorva Birodalom legnagyobb kiterjedését. Halála után fiai között trónviszály tört ki, s a Kárpát-medencébe érkező magyarság e nyugati szláv államalakulatot elpusztította. Ján Baltazár Magin dubnicei plébános 1728-ban írt művében nevezte először (XVII. századi „történetírói” előzményekre támaszkodva) a szlovákokat I. Szvatopluk népe maradékainak, s e gyökerekből nőtt ki az az elmélet, mely szerint Szvatopluk uralkodása a szlovák történelem egyik lépcsőfokának tekinthető. L. *Kiss László*: A szlovák nemzeti tudat fejlődése. In: *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis*, Nova Series, Tom. XXXII. Sectio Historiae. Eger, 2005.

⁵⁶ Csehszlovákia lerohanása után Hitler Szlovákiának névleges önállóságot adott, német csatlóssá téve az új államot.

⁵⁷ Szombathelyi itt arra utalhatott, hogy a Szovjetunió ellen meginduló hadműveletekben a német Dél Hadseregcsoporthoz belül Ion Antonescu parancsnoksága alatt önálló seregcsoporthoz alakulhatott (a 3. és 4. román hadseregből, mely július 2-án kiegészült a 11. német hadsereggel is), valamint elsősorban arra, hogy Antonescut, mint első külföldit, 1941. augusztus 6-án Hitler személyesen tüntette ki a német Vaskereszt Lovagkeresztjével. L. Hitler hatvannyolc tárgyalása. (Szerkesztette: Ránki György) Budapest, 1983. I. k. 320–325. o.

⁵⁸ Magyarország német nemzetiségi többségű határterületei Ausztriához csatolásának gondolatát már a XX. század elején felvetették. A trianoni békeszerződés, a velencei szerződés és az annak következtében megtartott soproni népszavazás a kérdésnek csak részleges megoldását jelentették, hiszen a magyar revíziós törekvésekkel szemben az osztrák fél is igényt formált további magyarországi területekre. A magyar közvélemény jelentős részében már az 1920-as évektől kezdve élt az a remény, hogy az Anschluss megvalósulásakor Magyarország visszakapja Burgenlandot. Hitler erre vonatkozóan ígéretet is tett Gömbös Gyula miniszterelnöknek 1935-ben (a feltétel az volt, hogy Magyarország fegyveresen vegyen részt az Ausztria elleni akcióban). Ennek nem teljesülése nemcsak kiábrándulást jelentett, hanem felmerült az a magyar félelem is, hogy Németország Nyugat-Magyarországot németlakta területeinek elcsatolására törekszik. Csáky István külügyminiszter az 1939. évi országgyűlési választásokon személyesen indult a soproni mandátumért, hogy ezzel úgymond szavatolja Sopron érinthetlenségét (a korábbi tervekben magának Imrédy Béla miniszterelnöknek az indulása szerezte), s ezt az indokot a helyi sajtó ki is emelte. A magyar államügyészség pedig 1939 nyarán hazaárulás miatt vádat emelt egy tucai magyar állampolgár ellen, akiket azzal gyanúsítottak, hogy nyugat-magyarországi városoknak a Német Birodalomhoz csatolásáért szerveztek összeesküvést. Az ügyben hivatalos német személyek is szerepet játszottak. A magyar kormány különösen súlyosnak minősítette az esetet, mivel a határ túloldalán lévő hivatalos szervek képviselői léptek fel azzal a szándékkal, hogy a szomszédos magyar állam területrészeit elszakítsák. A második világháború kitörése ideiglenesen levette ugyan a napirendről a nyugat-magyarországi kérdést, amely azonban nem szűnt meg, hanem a német-magyar háborús együttműködés függvényében alakult. A kérdés tisztázására végül a második világháború alakulása miatt nem került sor. A kérdést kimerítően tárgyalja *Tóth Imre*: A Nyugat-Magyarországi kérdés 1922–1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között. Sopron, 2006.

⁵⁹ Ligetfalu, más néven Pozsonyiligetfalu, Pozsonyújfalú (Engerau, Petržalka). A települést 1938-ban, a bécsi döntéssel egy időben – a magyar igények ellenére – csatolták Csehszlovákiától a Német Birodalomhoz. *Ravasz*

Itt, Európában csak egy hűséges barátja van a németeknek, s ezek mi vagyunk. Nem is annyira azért, hogy mit teszünk és mit mondunk, hanem földrajzi adottságunk, fekvésünk és sorsunk által, amelyek az egymásrautaltságot elkerülhetetlenné teszik.

Ezt legjobban bizonyítja magunktartása amelyet a kisentente, de különösen a cseh mesterkedésekkel szemben tanúsítottunk, hogy intranzigens álláspontunkat feladjuk és egy cseh Dunamedence elgondoláshoz hozzájáruljunk és belépünk egy Duna-konföderációba.⁶¹ Mennyivel nehezebb – sőt talán lehetetlen is – lett volna Hitlernek a mai Nagy-Németországot megalakítani, ha mi ennek a csábításnak engedünk.

Ezek sokkal erősebb kötelékek, mintha száz-százalékig lefeksznék és száz-százalékig hajtjuk végre a náci programot, pl. a zsidókérdést, mint azt a románok tették.⁶² Ezen földrajzi adottságokból kifolyólag minket kell nekik erősíteni, s ha minket erősítenek, akkor magukat is erősítik. Ne-

István: Magyarország és a Magyar Királyi Honvédség a XX. századi világháborúban 1914–1945. Budapest, 2003. 54. o. A magyar közvélemény egy része ezt a német lépést erősen elítélte, hiszen már Burgenlandról is kénytelen volt Magyarország lemondani előbb Ausztria, majd Németország javára, s ezen kívül tartottak attól is, hogy a birodalmi kormány a Dunától délre is be akar rendezkedni. *Tóth Imre:* i. m. 196–197. o.

⁶⁰ A Bánság (pontosabban a Jugoszláviához tartozó Nyugat-Bánság) területét Hitler 1941. március 27-én Magyarországnak ígérte, amennyiben részt vesz a Jugoszlávia ellen tervezett katonai akcióban. *Karsai Elek: „Országgyarapítás” – országvesztés.* Budapest, 1961. 2. k. 29–30. o. (Macartney szerint a németek „a szót lazán az egész Délvidékre alkalmazták”. *Carlyle Aynler Macartney: Október tizenötödike. A modern Magyarország története 1929–1945.* Budapest, 2006. I. k. 604. o.) A Jugoszlávia elleni támadás első napjaiban azonban a németek a román igényekre való hivatkozással közölték a magyar kormánnyal, hogy a Bánságot német csapatok szállják meg. Később közigazgatásilag is a német fennhatóság alatt álló Szerbiához csatolták. *A Sajti Enikő: Impériumváltások, revízió, kisebbség.* Budapest, 2004. 159–160. o. Ezen kívül Szombathelyi gondolhattott a „Prinz Eugen Gau” nevet viselő német tervezetre is, mely szerint autonóm német tartományt alakítottak volna a Délvidék Eszékétől és Péctől Temesvárig és Orsováig terjedő németlakta területeiből, amennyiben Magyarország (és Románia) passzív magatartást tanúsít a Jugoszlávia elleni háborúban. A helyi német kisebbség egy része erősen támogatta ezt az elképzelést. *Macartney:* i. m. I. k. 609–611. o.

⁶¹ Milan Hodža, 1935 és 1938 között Csehszlovákia miniszterelnöke, 1936-ban tervet dolgozott ki a Dunamenti országok (Ausztria, Csehszlovákia, Magyarország, Jugoszlávia, Románia és Bulgária) gazdasági alapon nyugvó szoros együttműködéséről, mely a későbbiek során politikai szintre emelkedve védelmi blokká alakulna Németország és a Szovjetunió ellen. Magyarország részvételéért cserébe gazdasági engedményeket kapott volna, javították volna a szomszédos államokban élő kisebbségeinek helyzetét és elismerték volna fegyverkezési egyenjogúságát. *Macartney:* i. m. I. k. 265–268. o. A Hodža-terv bukása nem csak a magyar elutasító állásponton múlt, (német nyomásra) Jugoszlávia és Románia is elvetette azt. Ausztriát pedig Olaszország és Magyarország tartotta vissza egy németellenes blokkban való részvételtől. *Gulyás László – Tóth István: Milan Hodža első Közép-Európa tervének magyarországi fogadtatása.* *Aetas,* 2006. I. sz. 109–119. o.

⁶² Romániában 1938 januárjában királyi rendelettel mintegy 120 000 zsidót fosztottak meg állampolgárságától. 1940 augusztusában újabb zsidóellenes törvényt hoztak, az ún. Zsidótatútumot, mely megtiltotta a zsidók és a nem zsidók vegyes házasságát. 1940 nyarán a Szovjetunióknak átadandó Besszarabiából és Észak-Bukovinából visszavonuló román katonai és csendőr alakulatok számos tevékenységet követtek el a helyi zsidó lakossággal szemben. 1940. szeptember 11. és 1941. január 21. között további 41, faji alapokon álló zsidóellenes rendeletet és miniszteri utasítást adott ki a román állam. 1941 januárjában a vasgárdisták zendülésekor zsinagógák felgyújtására, zsidó vállalatok kifosztására került sor, s csak Bukarestben és környékén száznál is több zsidót gyilkoltak meg. Ezután indult meg az Antonescu-rezsim azon kampánya, mely a zsidók teljes kifosztását és az ország zsidótlánítását tűzte ki célul. A Szovjetunó elleni hadjárat megindulása után a román hadsereg és csendőrség zsidók ezreit mészárolta le a frissen vissza-, illetve meghódított területeken. A románok számos esetben még a németek brutalitásán is túltettek. Közben Ó-Romániában is sor került tömeggyilkosságokra, pl. Jászvásárban 1941. június 29–30-án, ahol több ezer zsidót gyilkoltak meg a román katonai és csendőralakulatok a Gestapo-val együttműködve. Antonescu ebben az időszakban a németek közvetlen bevonása nélkül, saját szakállára kívánta megoldani a zsidókérdést, valamint azt is kijelentette, hogy a háborút nem a szláv népek, hanem a zsidók ellen vívják. *Randolph L. Braham: Román nacionalisták és a Holocaust.* Budapest, 1998. 17–22., 32–34. o.

Ezekből a mondatokból (I. még a 45. lábjegyzetet!) is látható, hogy Szombathelyi – bár vitapartnerének erősen németbarát és antiszemita gondolati és szempontrendszeréből kiindulva érvel – mérséklő álláspontot képvisel a zsidókérdés kezelésével kapcsolatban akkor, amikor ostobaságnak nyilvánítja a zsidók agyonütésének szándékát, és óv a zsidókérdés német (és román) példájú megoldásának szándékától.

künk kell hízelegni és nem a jugoszlávoknak, mint ezt Göring tette.⁶³ A jugoszláv esetből végre megtanulhatnák, hogy igaz barátságot nem lehet erőltetni. A meglévő történelmi barátságot kell erősíteni és megbecsülni. Hozzánk kell megértőnek és jónak lenni és nem a románokhoz, mert ha hozzánk azok, akkor megértők a saját nézeteikkel szemben. És csak egyedül mi nem érdemelünk meg részükről a megértést, dacára, hogy olyan hüek és előzékenyek vagyunk. Vagy talán éppen azért? Mert mindent megteszünk, ezért tartják ezt természetesnek? Természetesnek tartják, hogy németebbek legyünk a németeknél. Pedig mi csak magyarok lehetünk és magyarnak lenni nem jelenti azt, hogy mindenben németek legyünk. Csak amennyiben magyarok lehetünk és maradhatunk és urak lehetünk a Kárpát-medencéjében, szolgálhatjuk a német érdekeket. De ha gyengítettünk belsőleg és külsőleg, akkor szükségképpen elgyengülünk, ez pedig csak a németiség kárára történhet, aki velünk itt él és boldogult sok száz esztendőn keresztül anélkül, hogy bármely tekintetben – legyen az évezredes határainkon kívül vagy belül – hátrányos helyzetbe hoztuk volna. Ezt meg kell a németeknek érteni és meg is fogják érteni, mint ahogy én ezt a legösszintébb beszélgetés során megértettem többekkel, akiknek feltártam azt a helyzetet, amelyet fentebb már említettem, hogy senkisé meg szereti őket, csak mi. A szeretet részünkről földrajzi adottság és kényszerűség és ezért sokkal maradandóbb, mintha azt szimpátia és egyéb emberi vonzalom diktálná, de szerencsére ez utóbbi vonzalom is megvan.

Államalkotó erő a Duna-medencében mindig a magyar volt. Ő tartotta össze és szervezte meg a Duna-medence népeit, tót, román, szerbet, horvátot, még a németet is egyaránt és vitte magával, mint azt a világháborúban is láttuk a németek oldalára. Hogy az ellenség előtt ezek után megszöktek, arról nem tehetünk.

Már mostan ami a stratégiai helyzetet illeti, az az, hogy a németek olyan fába vágják a fejszéjüket ezzel az orosz háborúval, amire ők nem is gondoltak.

Tény az, hogy itt villámháború nem lesz. Ez alatt persze nem azt gondoltam, hogy a németek az erőket nem úgy fogják alkalmazni, mint azt villámháborúban szokás, hanem azt, hogy a háborút nem tudják sem fegyverszünettel, sem békekötéssel befejezni, mert gyors döntés itt nincs, sőt az hiszem, hogy ezen a harctéren a döntés lehetősége egyáltalán nem áll fenn. Az ellenfél politikai rendszere, a nép jelleme, a táj-jelleg, a végtelen kiterjedések elodázzák a döntés lehetőségét.

Megverhetik a németek az ellenséget a Dnyeszternél a Dnyepernél, megverhetik a Volgánál és talán az Urálnál, de a döntés nem lesz meg. A steril politikai rendszer, amelyet a kommunizmus alkotott, kizárta a csiráját egy politikai váltógazdaságnak, amely minden más politikai rendszerben át tudja vinni a kormányzatot attól a hatalomtól, amelynek eddig ellenzéke volt, és így politikai irányt tud változtatni.

Ezért, bár hadtörténelmi elvi alapon nagyon helyes az a felfogás, hogy Magyarország sorsa a Volgánál dől el, de ebben a konkrét helyzetben ezt nem tartom találónak. Túlságosan dogmatikus. Mert ha ezen a hadtörténelmi szólásformán továbbhaladunk, akkor azt is mondhatom, hogy nem a Volgánál dől el, hanem az Urálnál, vagy az Ob folyónál, vagy még keletebbre. A kiterjedések olyan óriásiak, hogy valahol meg kell állanunk és ebből a szempontból azt mondom, hogy nekünk

⁶³ Jugoszlávia az 1930-as évek elejétől elsősorban gazdasági okok miatt kezdett eltávolodni Franciaországtól és közeledett Németország felé. Ennek nagy lökést adott Hermann Göring 1934. októberi látogatása a marseilles-i merényletben meggyilkolt I. Sándor jugoszláv király temetésén, ahol közölte a jugoszláv régenssel és a román királlyal, hogy Németország nem támogatja az országaikkal szembeni magyar területi követeléseket. Az 1935 és 1938 között a jugoszláv miniszterelnöki székben ülő Milan Sztojadinovics bankár és Göring között erős személyes szimpátia is fennállt, ami többek között akkor is kifejezésre jutott, amikor Göringnek 1937-ben sikerült elérnie, hogy a Berlinbe látogató jugoszláv küldöttséget nagyobb megkülönböztetéssel fogadják, mint a két héttel korábban ott járt magyar küldöttséget. Göringnek 1938 szeptemberében sikerült meg egyezést elérnie Pál régensherceggel abban, hogy Jugoszlávia semleges marad egy esetleges csehszlovák-német és csehszlovák-magyar konfliktus esetén. Ennek következtében kerülhetett sor Keresztes-Fischer Lajos vezérkarfőnök és Andorka Rudolf gyalogsági tábornok, a 2. vkf. osztály vezetője berlini megbeszéléseire a Csehszlovákia elleni katonai támadás előkészítéséről. Szombathelyi 1938 októberé és 1939 januárja között a vezérkar főnökének helyettese volt, így rendelkezhetett erre vonatkozó bizalmas információkkal. L. Réti György: Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról. *Korunk*, 2004. 2. sz. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2004&honap=2&cikk=7447>; *Macartney*: i. m. I. k. 203., 270. o.; <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/kulpol/imredykorm.html>

jobb előbb, mint utóbb. Mi nem vagyunk nagyhatalom, mint a németek. Ezek a kiterjedések megsze túlhaladják a lehetőségeinket és tehetségünket. Sőt néha a németek is, dacára, hogy nagyhatalom, úgy érzik, hogy az övékét is.⁶⁴ Nem hiszem azt sem, még ha az egész hadseregünket is feltétel nélkül csatlakozva egy szövetséges háborúhoz idehoznánk,⁶⁵ – amennyiben erre képesek volnánk, – hogy ez a döntés meghozatalát meggyorsíthatná.⁶⁶ Dacára a hadseregünk kitűnő tulajdonságainak, a gyors döntésről a németeknek még a mi segítségünk mellett is le kellene mondania.

A lényeg az, hogy lesz keleti front. Hosszú háború lesz és a döntés nem itt lesz és a mi sorsunk sem itt lesz eldöntve, sem nem a Volgán, sem másutt, hanem a jó Isten tudja hogy hol. Talán Londonban, ha a németeknek lesz módjuk és kedvük a csatornán átkelni, talán Spanyol, Francia vagy Belga földön, ha a szövetségeseknek lesz kedvük és bátorságuk partraszállni.⁶⁷ De hogy ez a döntés kinek a javára fog meghozatni, hogy az isteni Gondviselés útjai e döntés meghozatalánál merre járnak, azt csak Ő tudja. Én azt hiszem, hogy egyik fél sem fog győzni.

Hogy a hosszú háború a mi szempontjainkból nagyon veszélyes, sőt annál veszélyesebb, minél jobban feszítjük a húrt egy feltétlen szövetségi háborúban, azt 1914–18-ban is láttuk.

1918 éppen azért jött meg, mert mindent bevetettünk a háborúba és nem azért, mert spóroltunk volna erőinkkel. Kimerültünk éppen arra az időre, amikor a mi háborúnkat kellett volna megnyerni és a legerősebbnek kellett volna lenni. Akkor idegenek irányították politikánkat, most azonban mi, – és mi sem tudnánk ezt jobban csinálni? Ezért jó lesz a háborút mindinkább a mi kisebb tehetségű és korlátozottabb hatóerejű szempontjainkból kifolyólag nézni és nem a német nagyhatalom szemüvegén át. A villámháború kábulatából, sajnos, nekünk is fel kell ébrednünk és hosszú háborúra berendezkednünk. A németek itt már, sőt otthon is, – felébredtek. Már tudják, hogy nehéz idő következik. Kezünkbe kell a sorsunkat nekünk is vennünk és nem a németekre bízunk magunkat, akiknek a győzelme, kérdés, hogy meghozza-e azt, amit gondolunk.

Én ugyanis azt hiszem, hogy a mi sorsunk már el van döntve Berlinben a politikusok által. Ők már pontosan tudják, hogy hogyan akarják elrendezni az új Európát. Tervük szerint fognak eljárni és nem teszek hozzá semmit sem, ha még oly jó fiúk leszünk is. Ők nem alkusznek. A német Európa egy völkisch Európa lesz és nem a mi Európánk a nemzeti, történelmi Magyarországgal. A völkisch Európában a német koncepcióban nem urak, hanem – könnyen, – megfűrték lehetünk a saját portánkon. Már Szlovákiában láttuk ezt, ezért is engedik önálló államot játszani. Jelek már nálunk is mutatkoznak a Volksbund és az iskola-politikájukban. Minél hatalmasabb lesz a német győzelem, annál nagyobbak lesznek a rendezés hátrányai a számunkra, még abban az esetben is, hogy ha az egész magyar hadsereggel a Volgán harcoltunk volna. Száz-százalékos német győzelem, száz-százalékos völkisch Ungarnt jelent. Ez a valóság, mert a rendezésnél nem a megértő katonák, hanem a politikusok fognak dönteni, akik éppen úgy nem értik meg a világháború nagy magyar véráldozatát, amit majdnem kizárólag szövetségi hűségéből, a német érdekek miatt hoztunk, mint ahogy nem fogják megérteni azokat az áldozatokat sem, amelyeket a mostani háborúban hozunk.

⁶⁴ Ezt a megállapítását Szombathelyi a Rundstettel folytatott egyik beszélgetésére alapozhatta, amelyet a háború után dr. Kardos Jánosnak, védőügyvédjének idézett fel. „Szombathelyi kifejezte aggályát, hogy meddig fog tartani ez a győzedelmes üldözés és mi az oka annak, hogy a diadalog ellenére bizonytalanságot érez? Rundstedt megértően bólogatott és röviden csak annyit árult el a maga aggodalmaiból, hogy: »Raumangst haben wir mein Lieber!«” HL Personalia, Dr. Kardos János ügyvéd hagyatéka, 251. d

⁶⁵ A mondat megfogalmazása is arra utal, hogy Szombathelyi ezt a levelet még kinti tartózkodása alatt, hazarendelése előtt írta.

⁶⁶ Mint fentebb már láthattuk, ez a felfogás szöges ellentétben áll Werth és László elképzeléseivel.

⁶⁷ Szombathelyi ezzel a mondattal valószínűleg Werth akkori elképzelésére kívánt reagálni. Ezt Lukács Béla a következőképpen fogalmazta meg: Werth a németek győzelmes gyors előnyomulása és a Vörös Hadsereg nagy veszteségei alapján úgy ítélte meg a helyzetet 1941. augusztus közepén, hogy a németek még a tél beállta előtt el fogják érni az Urál-hegység általános vonalát s ott meg fognak állni. „Nézete szerint ekkor a magyar és oláh hadseregek fogják a németek az említett vonalba küldeni védőállásba, míg a német hadsereg zömét a nyugati hadszíntérre fogják szállítani Anglia leverése céljából. Ezért azt javasolta a Kormányzó Úrnak, hogy mozgósítsák az egész magyar hadsereget, hogy az majd idejében az Urál vonalába legyen szállítható. Werth azzal érvelt, ha nem ajánljuk fel honvédségünket a németeknek, akkor a háború után nem várhatunk semmit a németektől (nagy Magyarország visszaállítására gondolt). Werth szerint a román kormány máris felajánlotta egész hadseregét, s így mi sem tehetünk mást.” HL TGY 3879.

Ők – különösen ha nagyon önként ajánlkozunk, – azt fogják gondolni, hogy ez kötelességünk. Azt fogják mondani, a magyarok szolgálataik fejében kiélhetik saját fazonjukat a Duna-medencében, nem fogják kitelepíteni őket és már ez is elég jutalom a szövetségi hűségükért. Az urak azonban ők lesznek a Duna-medencében, mert ez szerintük ősi német föld. Legnagyobb meglepetésemre a Krakkó-i pártnapon⁶⁸ Lengyelország hozzácsatolását a Német birodalomhoz szintén azzal indokolták, hogy az ősi német föld. 20.000.000 lengyelről egyáltalán nem vettek tudomást. Természetesen bennünket nem úgy kebeleznének be, mint a lengyeleket és cseheket, mi tarthatnánk magyar egyetemeket, magyar iskolákat, magyar színházakat, stb. is, de ezzel szemben német egyetemeken és német iskolákban csak a német völkisch tanárok és tanítók taníthatnának. A Volksbundot felfegyvereznék, illetve katonai alakulatokba szerveznék. Ez a valóság a német elképzelésben és szükségszerű következménye a mai német völkisch elképzelésnek. Ebből épp oly kevésbé engedhet, mint minden más egyéb programjából, mert akkor önmagát kellene megtagadnia, ami által gyengülne.

Száz-százalékos német győzelem, száz-százalékos német megoldást jelent. Hol marad a magyar megoldás akkor, ha minden erőnket eleve ennek a száz-százalékos német győzelemnek a kivívására bedobjuk és feláldozzuk. Ezért mindent egybevetve, azt hiszem, hogy várunk kell. Ne siessünk. Ne akarjunk németebbek lenni a németeknél. Tartsuk szárazon a puskaport és gondoljuk meg, hogy mi nem nagyhatalom vagyunk és ne nagyhatalmi fejjel gondolkozzunk. Nem helyezkedhetünk mi magyarok a németekkel azonos álláspontra. A háború hosszú háború lesz, erre és nem a villámháborúra kell berendezkednünk. A villámháborúk ideje sajnos lejárt, ez csak bevezetés, csak előjáték volt és most következik a valódi háború, amely attól tartok, évekig el fog tartani. Ennek folyamán még nagyon sok alkalom lesz arra, hogy megmutassuk hűségünket a németekkel szemben, mint sok évszázadon át ezt megtettük, de egyben szolgáljuk kizárólagos öncéljainkat is.

Ez az én felfogásom. Lehet, hogy sötéten látok, de úgy hiszem, hogy valóságot is látok, mert a magyar sors mindig nehéz és sötét volt. – Azért nem kell félni, csak össze kell húzódszkodni.

Nagyhatalmi politikát és hadászatot át kell engedni a nagyhatalmaknak. Nekünk a fal mellett kell járnunk. Itt a politikai presztízsnak (európai háború) és katona-becsületnek egyaránt eleget tettünk.

Az öreg Frundsberg zsoldosvezér⁶⁹ szavaival zárom le soraimat, amelyeket a paviai csata⁷⁰ alkalmából a német császárhoz intézett, ki őt a szerencsés összecsapás után, amelyben a svájciakat visszadobta, még tovább nógatta. Frundsberg ezt válaszolta: 'Für heute haben wir genug eingelegt'⁷¹ – és nem ment tovább.

Igaza volt, mert nagy baj érte volna.«»

⁶⁸ Pártnapot (vagy hivatalos nevén a Német Nemzetiszocialista Munkáspárt Birodalmi Pártnapját) sohasem rendeztek Krakkóban, ezért nem világos, hogy Szombathelyi milyen eseményre gondolt. 1939 októberében a Német Birodalomba be nem illesztett lengyel területek igazgatására Hitler egy rendelettel létrehozta a Főkorományzóságot (a hivatalos elnevezés csak 1940 júliusától volt használatos), Krakkó székhellyel, helytartója Hans Frank volt. *Ludwig Peters: Volkslexikon Drittes Reich*. Tübingen, 1994. 268–269., 625., 680. o.

⁶⁹ Georg von Frundsberg (1473–1528).

⁷⁰ A paviai csatára 1525-ben került sor V. Károly német-római császár (1519–1556) és I. Ferenc francia király (1515–1547) hadai között.

⁷¹ „Mára már megtettük, amit megkövetelt a becsület.”